

Hikâye ve Roman Anlatı Yapısı Analizi:

Kurmaca Metnin Anatomisi ve

Çözümleme Teknikleri

Bu eğitim modülü, anlatıbilimin (naratoloji) temel kavramlarını kullanarak bir hikâye veya romanın "neyi anlattığından" ziyade "nasıl anlattığına" odaklanır. Kurmaca metni oluşturan parçaların (olay örgüsü, anlatıcı, zaman, mekân, şahıs kadrosu) birbirleriyle olan dinamik ilişkisini bilimsel yöntemlerle analiz etme becerisi kazandırır.

1. MİNHAL: Anlatıbilimin Temelleri ve Öykü/Söylem Ayrımı

Anlatı analizi, bir metnin altında yatan temaları, kalıpları ve toplumsal çıkarımları araştırmamızı sağlar.

- **Öykü (Fabula) vs. Söylem (Sujet):** Anlatı kuramı, "öykü" ve "söylem" arasındaki temel ayrıma dayanır. Öykü; olayların kronolojik dizilişidir (Ne anlatılıyor?). Söylem ise bu olayların metin içinde sunulma biçimidir (Nasıl anlatılıyor?).
- **Anlatısal Bildirişim:** Metinde mesaj; gönderici (yazar/anlatıcı), bildiri (mesaj), alıcı (okur) ve iletili (yazı/kanal) unsurlarından oluşan bir iletişim sürecidir.
- **Mimesis (Gösterme) ve Diegesis (Anlatma):** Platon'dan beri süregelen bu ayrım; *mimesis* taklidi ve sahnelerle göstermeyi, *diegesis* ise anlatıcının doğrudan araya girerek anlatmasını ifade eder.

2. MİNHAL: Anlatıcı Türleri ve Odaklanma (Kip)

Bir metindeki sesi bulmak için "Kim konuşuyor?" sorusu sorulurken, odaklanmayı bulmak için "Kim görüyor?" sorusu sorulur.

- **Gérard Genette'in Anlatıcı Tipleri:**
 - **Heterodiegetik (Hikâye-dışı):** Anlatıcı, anlattığı hikâyenin bir parçası değildir (Klasik 3. şahıs anlatıcı).
 - **Homodiegetik (Hikâye-içi):** Anlatıcı, hikâyenin içinde bir karakterdir (Klasik 1. şahıs anlatıcı).
 - **Otodiegetik:** Anlatıcı, hikâyenin başkahramanıdır.
- **Odaklanma (Focalization):** Anlatıcının bakış açısıyla ilgili bilgileri seçme ve sınırlama aracıdır.
 - **Sıfır Odaklanma:** Anlatıcı, karakterlerden daha fazlasını bilir (İlahi/Hâkim bakış açısı).
 - **İç Odaklanma:** Anlatıcı, sadece bir karakterin bildiği kadarını bilir (Sabit veya

değişken).

- **Dış Odaklanma:** Anlatıcı, karakterlerin iç dünyasını bilmez; olaylara bir kamera gibi dışarıdan bakar.

3. MİNHAL: Zaman Analizi (Düzen, Süre, Sıklık)

Anlatı söylemi, öyküyü her zaman kronolojik bir sırayla sunmaz; zamanı parçalayarak estetik bir etki yaratır.

Zaman Kategorisi	Teknik Terim	İşlevi
Düzen (Anakroni)	Analepsis	Geriye dönüş (Flashback); geçmişteki bir olayın hatırlatılması.
	Prolepsis	İleriye sıçrama; gelecekte olacak bir olayın şimdiden anlatılması.
Süre (Hız)	Eksilti (Ellipsis)	Olayın bir kısmının atlanarak anlatının hızlandırılması.
	Özetleme	Günlerin veya ayların birkaç cümleyle geçilmesi.
	Sahne	Olayın ve diyalogun gerçek zamanla eş zamanlı akması.
Sıklık	Tekil Anlatma	Bir kez olan şeyin bir kez anlatılması.
	Yinelemeli Anlatma	Birçok kez olan şeyin bir kez anlatılması.

4. MİNHAL: Vladimir Propp ve Masalın Biçimbilimi

Özellikle klasik ve geleneksel anlatıların yapısını anlamak için Propp'un 31 işlevi merkezi öneme sahiptir. Propp'a göre masallarda kişilerin adları (değişkenler) değişse de yaptıkları işlevler

(sabit değerler) aynıdır.

- **Temel İşlevlerden Örnekler:**
 - **Uzaklaşma (β):** Aileden biri evden uzaklaşır.
 - **Yasaklama (γ):** Kahraman bir yasakla karşılaşır.
 - **Yasağı Çiğneme (δ):** Yasak çiğnenir ve saldırgan (kötü kişi) ortaya çıkar.
 - **Kötülük (A):** Saldırgan aileden birine zarar verir veya bir eksiklik yaratır.
 - **Cezalandırma (U) ve Evlenme (W):** Düzmece kahraman cezalandırılır, gerçek kahraman ödüllendirilir.

5. MİNHAL: Modern ve Postmodern Anlatım Teknikleri

Kurmaca metnin etkileyciliğini artıran teknik araçlar, okuyucunun metne olan mesafesini belirler.

- **İç Konuşma:** Karakterin duygu ve düşüncelerinin kendi ağzından, dil bilgisi kurallarına uygun şekilde aktarılması.
- **Bilinç Akışı:** Karakterin zihninden geçenlerin mantıksal bir sıra gözetmeksizin, çağrışımlar yoluyla düzensizce akması.
- **İç Çözümleme:** Anlatıcının, karakterin psikolojik durumunu 3. kişi ağzından tahlil etmesi.
- **Pastiş ve Parodi:** Başka bir yapının üslubunu taklit etme (pastiş) veya onu gülünçleştirerek yeniden kurma (parodi).
- **Üstkurmaca:** Anlatının kurgulanma sürecinin metnin ana konusu haline gelmesi; kurmaca ile gerçeklik arasındaki sınırın bulanıklaşması.

6. MİNHAL: Uygulamalı Örneklem - Peyami Safa, "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu"

Metin tahlilinde yapısal unsurların somutlanması için bu eser ideal bir örnektir:

- **Anlatıcı:** Otodiegetik (Kendi başından geçenleri anlatan bir "ben" anlatıcısı).¹
- **Olay Örgüsü:** Düz bir çizgide ilerlemesine rağmen yer yer "analepsis" (geriye dönüş) teknikleri ile kahramanın hastalık süreci aydınlatılır.¹
- **Mekân:** Hastane, aile evi ve Erenköy'deki köşk; karakterin ruh haliyle (yalnızlık, aşk, acı) paralel sembolik anlamlar taşır.¹
- **Çatışma:** Bedenin hastalığı (fiziksel) ile Nüzhet'e duyulan aşk (ruhsal) arasındaki gerilim metnin ana dinamiğidir.²

Bölüm Sonu Deęerlendirme ve Analiz Soruları

1. İncelenen metinde anlatıcının "hikâye-içi" mi yoksa "hikâye-dışı" mı olduğu hangi dilsel ipuçlarıyla saptanabilir?
2. Metindeki "zaman sıçramaları" (anakroni) olay örgüsünün merak unsurunu nasıl etkilemektedir?

3. Yazarın karakterleri tanıtırken kullandığı "gösterme" (mimesis) teknikleri okuyucunun empati düzeyini nasıl artırır?

Temel Başvuru Kaynakları

- **Şerif Aktaş:** *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili* ⁴
- **Gérard Genette:** *Anlatının Söylemi (Narrative Discourse)*
- **Vladimir Propp:** *Masalın Biçimbilimi*
- **Berna Moran:** *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* ⁶

Alıntılanan çalışmalar

1. Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanı ile Nemat Kelimbetov'un Ümit Romanının Yapı Bakımından - DergiPark, erişim tarihi Aralık 26, 2025, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2277804>
2. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu İncelemesi - Ege Edebiyat, erişim tarihi Aralık 26, 2025, <https://www.ege-edebiyat.org/docs/476.pdf>
3. Peyami Safa'nın "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu" Romanının René Girard'ın "Üçgen Arzu Modeli - trk dergisi, erişim tarihi Aralık 26, 2025, <https://www.trkdergisi.com/index.php/trk/article/download/62/49>
4. Şerif Aktaş - Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili (Teori Ve Uygulama) (Kurgan - 2013) | PDF - Scribd, erişim tarihi Aralık 26, 2025, <https://www.scribd.com/document/721090679/S-erif-Aktas-Anlatma-Esas%C4%B1na-Bag-l%C4%B1-Edebi-Metinlerin-Tahlili-Teori-ve-Uygulama-Kurgan-2013>
5. Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili - Teori ve Uygulama (Şerif Aktaş) - D&R, erişim tarihi Aralık 26, 2025, <https://www.dr.com.tr/kitap/anlatma-esasina-bagli-edebi-metinlerin-tahlili-teori-ve-uygulama/edebiyat/edebiyat-inceleme/urunno=0002005062001>
6. (PDF) BERNA MORAN'IN ELEŞTİRİSİNDE SOSYOLOJİK ELEŞTİRİ - ResearchGate, erişim tarihi Aralık 26, 2025, https://www.researchgate.net/publication/309752088_BERNA_MORAN'IN_ELESTIRISINDE_SOSYOLOJIK_ELESTIRI
7. TÜRK ROMANINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ 1 — BERNA MORAN | by Gözde Sayınsoy, erişim tarihi Aralık 26, 2025, <https://medium.com/turkce/turk-romanina-elesti-rel-bi-r-bakis-1-berna-moran-4ecbc3822a0a>